

Másrészt azért, mert tárgya nem múlt, csak alkalmi kíváncsiságunkat és sznobizmusunkat csillapító jelenség. Állandó, de sok színben játszó kérdésköteg, amit egyéni magunk és társadalmunk elkerülhetetlenül létében hordoz. Idős korcsoportjaink élettani-orvosi, lélektani, szociológiai megismerését illetően alapozó, eligazító, gondolatébresztő és mozgósító erejű. Ennek magyarázata: a szerző szakszerűsége, tájékozottsága és problémaérzékenysége. Fejtegetései birtokában nemcsak orvosaink, de hivatásos nevelőink, közíróink, társadalomkutatóink és szociálpolitikusaink is könnyebben odafigyelhetnek és ráérezhetnek időskorú társadalmunk konkrét valóságára.

A könyv az idős korosztályok konkrét állapotát felmérő munka számára ilyen súlypontokat sugall: öregeink viszonylagos aránya és összlétszáma; foglalkozási strukturájuk és települési adataik; egészségi állapotuk és orvosi gondozottságuk; lakásviszonyaik; anyagi ellátottságuk és biztosítottságuk; kis- és nagytársadalmi ranghelyzetük, korcsoportközi kapcsolataik; műveltségállapotuk, művelődési igény- és lehetőség szintjük; forgalmazott és „elfekvő” fizikai és szellemi tartalékaik; kis- és nagytársadalmi betagoltságuk, szereprendjük; közérzetük; jól és rosszul öregedő öregek és

egyéb gerotipológiai kérdések. Probléma tehát van elég — még hozzá nemcsak orvosi tekintetben.

Pápai Páriz Ferenc 1887-ben, *Pax corporis*ának előszavában ezt írta: „Nem akartam én itt az ebben tudósoknak értelmeket megfogni, nem is azoknak írom: hanem a házicselédés gazdák-nak s gazdasszonyoknak és az igye-fogyott szegényeknek, kiknek nincsen mindenkor kezük ügyében értelmes orvos; kiváltképpen falukon, ahol hamarabb talál segídet a beteg barom mint a beteg ember.“ Kapusy Antal — más szinten és más körülmények között — 1974-ben így fogalmaz: „minél több szociológiát kell alkalmazni az orvostudományban és minél több orvostudományt a szociológiában.“

Érzésünk szerint mindketten a humánnum nyelvén szólnak a problémák hatékonyabb megoldása érdekében. Egyik a feudalizmus béklyóit feszegető orvosi felvilágosító munka talaján, a másik az emberismereti bizonyosságot rohamozó szocialista tudományköziség szellemében, az emberi létkérdések teljességre törekvő megértése és megoldása reményében. Egyazon hullámhossz, egyazon nyelv, egyazon cél az emberi sorsunkat s elpusztíthatatlan életünket fürkésző és gyógyító orvosi értelem, gondoskodás és elhivatottság itthoni nyomdokain.

Demény Dezső

1850 esztendő helytörténete

A Kolozsvár-Napoca történetéről szóló, több mint húsz kutató munkája eredményeként, Ștefan Pascu akadémikus vezetésével létrejött mű* a Dacia Könyvkiadó közreműködésével jelent meg. E könyv nem csupán a város lakói eddigi munkájának, áldozatkészségének, harcainak kíván tükre lenni, nem csupán a múlt tetteit idézve óhajt ösztönözni fiatal és idősebbeket a jelenben és jövőben, hanem gondos szerkesztéssel példát is kíván nyújtani a más városok, falvak történetét vizsgáló kutatók számára.

A helytörténeti kutatás nem újkeletű a historiográfiában. E „műfaj” egyidős magával a történetírással; az olvasók minden időben szívesen lapozgatták — s

lapozgatják ma is — a szülőföldjük, szülővárosuk múltjára vonatkozó értékeléseket, adatokat. Magukat, életük egy részét látták — és látják — e leírásokban. Több ilyenfajta szöveg vált részévé egykor az iskolai tankönyveknek, hogy a múlt kudarcaiból, eredményeiből, hőstetteiből tanuljon az utókor. Többek között ezt a célt szolgálja a modern helytörténet is, amely a történetírásnak mint tudománynak a megszületésével egyidejűleg tudományos szintre emelkedett.

Erdély egyik legrégebbi városáról, Kolozsvárról is nem egy tanulmány jelent már meg. Az első monografikus jellegű leírása a városnak 1734-ben készült el Pater Pál, idősb Pataki István városi tanácsosok és Füzéri György városi jegyző közreműködésével. E munka, melyet a szerzők még latin nyelven írtak, Vass József magyar tudományos

* Isteria Clujului. Sub redacția acad. prof. Ștefan Pascu. Consiliul Popular al Municipiului Cluj, 1974.

akadémiai levelező tag fordításában magyarul is megjelent 1865-ben *Emléklapok Kolozsvár előkorából* címmel. Rövid, összesítő leírást tartalmaz e munka, a felsőbb hatóságok tájékoztatására. E leírást véve alapul fog hozzá Jakab Elek Kolozsvár történetének tudományos kutatásához, hogy eleget tegyen a város akkori vezetősége kitűzte versenypályadíjban előírt feladatnak. A neves erdélyi történész olyan kimerítő felmérést és alkotó munkát végzett, hogy a művet ma is — egyes időszakok kivételével — bizton használhatja az olvasó. Feljegyzése szerint a szintézis megírásához „6000-nél több, gyakran elkopott, víztől és légtől elsenyvedett“ oklevelet és más jellegű forrásmunkát tanulmányozott át. Az 1870-, 1888-ban Kolozsváron megjelent háromkötetes *Kolozsvár története* című műve az őskortól az 1848-as forradalomig elemzi a város történetét. A pozitívista irányzat szellemében dolgozó szerző igyekszik teljes képét adni az immár nagy várossá fejlődött Kolozsvárnak. Vázlatosabban s halványabb színekkel csupán a koraközépkori eseményeket és a városnak a szomszédos országgal való kapcsolatait eszeli.

A XIX. század utolsó évtizedében és századunk első felében több újabb, de rövidebb lélegzetű monográfia jelenik meg a városról Békésy Károly, Kőváry László, Victor Lazár, Augustin Rațiu, Octavian Buzea, Kelemen Lajos, K. Fodor János és mások tollából. E munkák azonban csak egy-egy korszakát tárgyalják a város múltjának, vagy legjobb esetben vázlatos fejlődését a középkortól a tanulmány megjelenésének évéig. Több dolgozat Jakab Elek művére támaszkodott. Ezek mellett egy egész sor kisebb rész tanulmány lát nyomdafestéket magyar, román és német nyelven.

Fölszabadulás utáni marxista történetírásunk érdeklődéssel fordult Kolozsvár régmúltjának kutatása felé. Több tanulmányt publikáltak a szakemberek a város legújabb korára vonatkozólag is, így a munkásosztály forradalmi harcairól, a Román Kommunista Párt helyi szervezetének tevékenységéről, a város települési fejlődéséről (Ștefan Pascu, Tiberiu Morariu, Szabó T. Attila, Pataki József, Samuel Goldenberg, F. Pircălăb, Gheorghe Timofi és mások). E munkák részletes adataikkal előkészítették a talajt Gheorghe Bodea, Fodor László és Vajda Lajos *Cluj. Pagini de istorie revoluționară 1848—1971* című műve, e második alapvető Kolozsvármonográfia számára, amely első tudományos szintézise a város fejlődésének 1848-tól a Román Kommunista Párt X. kongresszusáig.

A Napoca nevű település municípiumi rangra emelésének 1850. évfordulója alkalmából — amikor Kolozsvár őskori nevét is felvette — jelent meg az *Istoria Clujului* című monográfia román nyelven, magyar és német nyelvű rövid összefoglalásokkal.

Miben áll e mű jelentősége, hol a helye a többi említett mű között? A kolozsvári egyetem történelmi kara, a Történelmi Intézet, a Történelmi Múzeum, az RKP Központi Bizottsága mellett működő Történelmi és Társadalompolitikai Intézet kolozsvári fiókjá, az Állami Levéltár és a Statisztikai Hivatal munkatársainak közreműködésével készült monográfia a tudományos igényességnek megfelelően az ősidőktől 1974-ig tekinti át Kolozsvár-Napoca történetét, nagytömegű, sokfajta dokumentáció alapján. A fejezetírók sokéves kutatómunkát végeztek a város történetének több oldalról való megismeréséért. Felhasználták természetesen az előbb említett művek adatait, értékeléseit is, de ugyanakkor új megállapításait vagy föltételezéseiket elmélyült kutatással támasztották alá. Rendszeres ásatásokat végeztek például a város őskorának hitelesebb bemutatása, a dák lakosság életének leírása, a római hódítás alatti változások, a népvándorlás korának és a középkor kezdeti szakaszának esetelése végett. E kutatómunka eredményei alapján a könyv igyekszik kiegészíteni eddigi ismereteinket s új fényt vetni a város fejlődésére e legkevésbé ismert korszakban. A szerzők bőségesen vázolják az őslakók küzdelmeit a későbbi idők viszontagságai között vagy a kor hatalmasságainak elnyomó magatartása ellen, s ugyanakkor a román, a magyar és a szász lakosság közös életét, munkáját.

Sok új anyagot tár az olvasó elé e könyv a város későközépkori, új- és legújabb kori történetével kapcsolatosan is. Ezek elsősorban a város területén zajlott forradalmi tömegmozgalmakra vonatkoznak. Utalunk a céhlegények XVIII. század végi és XIX. század eleji harcaira, az 1848-as forradalom eseményeire, a Memorandum-pörre és az ezt követő 1894-beli tömegmegnyilvánulásokra, az 1933-as hősi munkásharcokra stb.

Összegezve: e kötet elsősorban új, az eddiginél jóval gazdagabb dokumentációs anyaggal tűnik ki, ami nyilvánvalóan egyes régi, polgári szemléletből fakadó megállapítások helyesbítését, új következtetések levonását is lehetővé tette.

Köztudomású, hogy egy város fejlődését minden korban nagymértékben meghatározta a szomszédos területek-

kel, országokkal való kapcsolata. A monográfia írói arra törekedtek, hogy ezt a jelenséget végigkísérjék a város első ilyen jellegű középkori érintkezésétől egészen napjainkig. Példaképp ragadjuk ki, hogy a XVI. század második felétől kezdve a város céhekbe tömörült kézműveseinek különböző termékei Havasalföld és Moldva piacaira is eljutottak. Sok kézműves látogatta Buda, Bécs, Prága, Krakkó, Zára, Raguzza, de távolabbi vidékek, például Köln, Nürnberg, Frankfurt vásárait is. A könyv írói természetesen a kapcsolatokat másik oldalát is szakszerűen vizsgálták — kivéve talán a legújabb kort —, nevezetesen más városok, vidékek, országok hatását Kolozsvárra, s elmondhatjuk, sok új, eddig kevésbé vagy egyáltalán nem ismert anyagot dolgoztak föl. Első helyet foglalnak el az eszmék, nézetek, melyek a hazai talajon sajátos tartalmat kapnak a román, magyar, szász professzorok, tudósok lelkes munkája nyomán. A város kulturális fejlődésének alapos ismeretében a szerzők minden korra vonatkozóan tudományos szinten mutatják ki mindazt, ami idegen hatás a város kulturális életében, s mindazt, ami kolozsvári, hazai. Sikerül kidomborítaniuk a város egyéniségét.

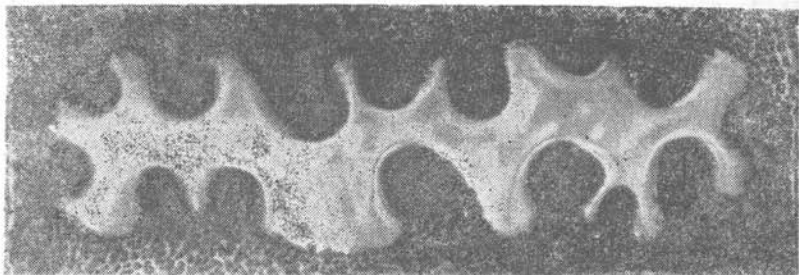
Napjaink történetírásában jelentős szerepet kap a demográfia. Nélküle bármely társadalom fejlődésének képe csak adatok halmaza lehet, az események csupán mint cselekmények ragadhatják meg az olvasó figyelmét. E gyorsan fejlődő történeti segédtudomány nélkül a kutató képtelen felmérni a tömegek mennyiségi részvételét a termelésben, a történelem alakításában, a fejlődés előmozdításában. A könyv szerzői igyekeztek felhasználni eddigi eredményeit e tudományágnak, mely-

nek Ștefan Pascu vezetésével több szorgos munkása dolgozik Kolozsvár-Napocán, s elfogadhatóan kimutatni koronként a város lakosságának szaporodását, számbeli növekedését, az osztályrétegződés alakulását, az azonos rétegek településhelyét, részvételét a javak előállításában, a megmozdulásokban. Ez a kutatási terület azonban a kezdetén áll; nap nap után jelennek meg újabb és újabb ilyen vonatkozású dolgozatok városunkkal kapcsolatban, és természetesen, hogy a holnap olvasójának össze kell vetnie, esetleg ki kell majd egészítenie a könyv adatait. Ebből a szempontból figyelmet érdemel az *Utunk* 1975-ös évkönyvének néhány, XIX. századra vonatkozó cikke a *Kolozsvár-Napoca 1850* című fejezetből.

A szerzőket az a nemes cél vezérelte, hogy a város múltjának bemutatásával tanítsanak, neveljenek, ösztönözzenek. Ez nyilvánul meg abban is, hogy részletesen elemzik a város román, magyar, szász lakosságának közös munkáját, sajátos kulturális életét, kapcsolatit jóban-rosszban. Mindig utalnak a szembenállások esetében az uralkodó osztályok néptől idegen politikájára, de ugyanakkor az e politika ellen irányuló közös tömegmegnyilvánulásokra is.

Említésre méltó még e könyv íróinak az a törekvése, hogy történetiségében mutassák be a városnak az utóbbi években végbement fejlődését. Nem útikalauzserű, nem riporthangú, nem jelentésizű az 1970 és 1974 közötti fejlődéssel foglalkozó rész, hanem elemző, összefüggéseket kereső. Az eredmények mögött mindig ott találjuk a fizikai és a szellemi dolgozót, akinek életét, fejlődését, alkotásait vizsgálja a történelem. Ez a törekvés végigvonul az egész kötetben; ezért lehet a falu- vagy városmonográfiát írók számára iránymutató.

Kovács József

Aradits László fémdomborítása